

חלף ענם טולסטוי

חבל שהסרט מילחמה ושלוס אינו טוב יותר. ראיתי אותו לראשונה לפני הרבה שנים, והתאכזבתי מרה. מדוע טרחתי לחזות בו שוב בטלוויזיה? אי אפשר היה שלא לחזות בו, מפני שזה טולסטוי. ואי אפשר שיהיה שלא להתאכזב מחדש, מפני שזה לא טולסטוי.

קוטווב

כדי להעביר את טולסטוי אל הבר דרוש גאון קולנועי — וכי סרט זה עסקו רק בעלי מלאכה טובים. הכל היה נכון, אבל זה לא היה זה. אם להשתמש בדוגמה הישנה: זה היה כמו להתנשק מי בעד למיטפתה. זה אותו הרבה, אך זה שום דבר.

חסרה הרוח בסרט הזה, חסר העומק. חסר הדבר ההופך עליה בנאלית ליצירה גדולה. חסרו דווקא הסצנות שנחרתו בזיכרוני כאשר קראתי את הספר.

מכל התיאורים של קרב בורודינו בספר זכורה לי דווקא סצנה שאינה מצוייה בסרט. פייר מגיע למקום, שבו צופה קוטווב בקרב. הוא נדהם מחוסר-המעש של המפקד הרוסי שתום-היעין, וזה מסביר לו דבר שנזכרתי בו פעמים רבות במהלך מילחמת העצמאות: שבקרב אין חשיבות לרצונות המפקדים ולפקודותיהם. כאשר שני גושים של בני-אדם מתנגשים בשדה-הקרב, פועלים כוחות נפשיים קיבוציים שמורים שאינם ניתנים להכונה מלמעלה. המפקד צריך פשוט לשבת ולראות איך יפול דבר. בכל סיכסוך אנדריי, כך מושגת הוודא. כוודא-העמידה, כוח ההישרדות, הכוח המוראלי הוא הקובע בסופו של דבר במאבק בין עמים וצבאות, יותר מתותחנים וטנקים. וכוח זה הוא הצטברות הרצונות והמאויים והתכונות של מיליוני בני-אדם.

גנרלים אינם מבינים זאת, בדרך כלל. מיכאיל קוטווב הבין, והסצנות שלו בסרט היו מן הטובות. גם נפוליון הבין. הרי הוא אמר: במילחמה, שלושה-רבעים תלויים בגורמים המוראליים, ורק רבע במאון הכוחות הממשיים.

תמונה גדולה אחרת בספר, החרותה בזיכרוני, היא סצנת-המוות של הנסיך אנדריי. כאן עשה התסריטאי דבר מביש. הוא הפך את יצירתו של אחד מגדולי הסופרים של כל הדורות לקיטש אמרי קאי. הסצנה בסרט מביכה — מחילה, נשיקות, הצטרות-אהבה, מוות. בספר קורה ההיפך. אנדריי הגוסס אינו מקבל את נטאשה ואינו רוחה אותה. הוא פשוט אדיש אליה. היא הופכת בעיניו למיטרד, מפני שהוא עסוק בעניין חשוב יותר לאין שיעור: המוות. מכיוון שהסרט הזה אינו אלא הצגת-ראווה, יכלה מחשבתו לנדוד תוך כדי צפייה. היא נדרה לאטלנטה. שוב ושוב נזכרת בחלף עם הרוח. שמת לב לדבר שלא עלה על דעתו עד כה: שבצעם השתמשה מארגארט מיטשל בכל היסודות של מילחמה ושלוס. החווה מול העיר. הסצנות דומות. הרקע דומה, גם כמה וכמה מן הדמויות דומות. אשליי דומה לאנדריי. האשה נזהרת אחרי גבר שאינו מתאים לה (אנדריי — אשלי), בעוד שהתאים לה גבר אחר (פייר — רט באטלר).

הקרב של גטיסבורג דומה לקרב בורודינו. שתי המילחמות היו מילחמות-התשה. סצנות השריפה הגדולה דומות, וכן גם סצנות הפצועים. אך מובן שהוא דמיון הגדולה לקחה את חומרי-הבניין של טולסטוי, ובנתה בניין אחר. מכיוון שסקאלט או'הרה היא ההיפך מנטאשה, הכל שונה בתכלית. יש עוד הבדל: מיטשל זכתה בתסריטאים מעולים, שהצליחו להעביר את הספר ומיטשל אל הבר. טולסטוי לא זכה לכך בסרט זה. כך קרה דבר מוזר: בעוד שהסרט חלף עם הרוח מגיע בקושי אל קרסוליו של מילחמה ושלוס, ועצם ההשוואה דומה כימעט לחילול-הקודש, הרי הסרט חלף עם הרוח טוב בהרבה מן הסרט מילחמה ושלוס.

חבל שלא זכיתי עד כה לראות את ההסרטה הרוסית של הספר. יתכן שרק רוסים מסוגל לתרגם את טולסטוי לשפת-הקולנוע. (ואולי ביכלל הגיע הזמן להחזיר לארץ את הסרטים הרוסיים?)

לא תקליטי!

האם יש לרוצח זכות לפריטיות? שאלה מוזרה. האם זכאי רוצח לכך שהנרצח לא יקליט את דבריו בחשאי? שאלה מוזרה עוד יותר. אבל שאלה אלה התעוררו זה עתה במישפט אמריקאי. המספק הרבה מזון למחשבה. מייקל פיליפס, פסיכולוג (וגם נוכל ועברנין, כפי שהתברר לאחר מכן) נהג להקליט בחשאי את שיחותיו עם לקוחותיו ומטופליו. הוא גם הקליט את שיחותו האחרונה. לפני כניסת הרוצח השקל את שמו. כוללת החבוייה שנמצאה במכתבה, ליד גופתו. נרשמה השיחה בקול, וגם קול היריות וחידוריה-הגסיסה שלו. הוכחה חותכת? ראייה ניצחת? כן. אבל.

במדינת-פלורידה, שבה אירע הרצח, אסור להקליט את דבריו של אדם בחשאי. בעוד שהחוק הישראלי מתיר הקלטת-סתר כאשר אחד משני הצדדים יודע עליה, הרי החוק בפלורידה פוסל כל ציתות, אלא אם כן שני הצדדים הסכימו לה. ובמיקרה זה לא הסכים הרוצח לכך שהנרצח יקליט אותו.

מכיוון שלא היה שום הוכחה אחרת לאשמתו של הרוצח, הוא זוכה. "העובדות הן מחרידות", אמר השופט. "אבל החוק הוא חדי משמעי. איני יכול לקבל את ההקלטה כראייה קבילה." כשקראתי את הדברים, אמרתי לעצמי: "האמריקאים האלה

מטורפים!" איך אפשר לזכות רוצח, שאין כל ספק באשמתו, בניגול נקודה טכנית כמו אי-הסכמתו להקלטתו?

אך אחר-כך היררתני במיקרה שוב, והגעתי למסקנה שהא-מריקאים צודקים. חוק הוא חוק. אם קבע המחוקק שטובת-הציבור מחייבת לאסור האזנת-סתר, יש לעמוד על כך גם במי קרים קיצוניים. שהרי אחרת מוזמן הציבור להפר את החוק, מתוך תיקווה שבמיקרים חשובים באמת יתוצה השופט ויקבל את ההקלטה הבלתי-יחוקית.

השופט אמר, למעשה: מוטב שאדם אשם. שביצע פשע מתועב, ייצא זכאי, ויבלבר שבית-הדימשפט לא יתן את הגושפנקה שלו להפרת-החוק.

אחרי מחשבה שניה אני מעדיף זאת על פני המציאות הישראלית, שבה מרשיעים בתי-הדימשפט מדי יום נאשמים על סמך הודאות שנחסטו מהם בעינויים על-ידי שוטרים, המפירים את החוק בפרהסייה.

היהפוך כושי עורו?

שאלה טובה. אחת השאלות הגדולות בשפה העברית. חבל להחליף אותה בשאלה כגון "היהפוך אפריקאי עורו?" או: "היהפוך שחור עורו?" אבל עכשיו יש בעיה. שוב ושוב אני נתקל בעוכרה ששחוריי

אורי אבנרי

יאתן אישי

עור, שאין להם יריעה מעמיקה בשפתנו. מתנגדים למילה "כושי", ורואים בה עלבון והשפלה. קשה לי להבין את מקורה של הרגשה זו. בארצות-הברית נהגו לבנים גיועניים לקרוא לשחוריה-העור בשם-הגנאי NIGGER. שהוא שיבוש של המילה NEGRO. כאשר קמה תנועת-השיחור השחורה בארצות-הברית תבעו חברה לבטל את המילה NE-GRO, ולהחליף אותה ב-BLACK — למרות ששתי המילים אינן אלא מילים אחת — בספרדית ובאנגלית. אין הבדל בין BLACK IS BEAUTIFUL ובין NIGGER IS BEAUTIFUL. אבל התיבוע מוכנת לי. לא תמיד קובעת המשמעות המילולית של מילה, אלא התוכן הריגשי המתלווה אליה, כתוצאה מהתפתחות היסטורית-חברתית.

אך מה הקשר בין NIGGER ובין כושי? פשוט אין. כושי הוא מושג גיאוגרפי — בן ארץ-כוש. זו מוזהה (בלי ביטחון) עם אתיופיה של ימינו. טבלת-העמים הרמיונית בספר בראשית — שויא, לדעתי, דוגמה טובה של העמולה מתוכחמת, יותר מאשר אמת היסטורית — מייחסת את העם הכושי לגזע של בני-יחם: "ובני חם... כוש ומצרים... וכוש ילד את ממרוד...". בתנ"ך מוזכרים ארץ-כוש והכושים 50 פעמים. ההקשר הוא תמיד גיאוגרפי ולאומי. "מהודו ועד כוש", "אות ומופת על מצרים ועל כוש", "מעבר לנהרי כוש", "והנה הכושי בא ויאמר... ולובים וכושים כמצדעיו", "והערבים אשר על-ידי כושיים", וכו'.

אז מה רע בשימוש במילה עתיקה ומכובדת זו? היא מתייחסת במיוחד לאתיופיה, ואפשר לקרוא לעולים מארץ זו "כושים" כשם שאנחנו רגילים לקרוא לעולי-מארוקו "מארוקאים" ולעולי-פולין "פולנים". ומכיוון שארץ כוש שוכנת באפריקה, הוחל המושג בשפת-הדיבור על כל האפריקאים, וכל שחוריה-העור. מי שקרא לאולסי פרי "כושי", אינו מעליב אותו, לדעתי, אלא להיפך: הגדרה זו אינה נופלת, בעיניי, מ"שחור". כושי איז כיוטיפול.

רבותיי

הקונספציה חוזרת חוזרת

שלושת המוסקטירים של מוקד, שהסערעו על הרמטכ"ל, העלו חרס בידם. משה לוי לא התפתה לפיתויים, ולא סטה מל המסלול. הוא הירצה את דבריו בשקט, בהגיון, ברעף צלולה. כל אלה הן תכונות נדירות מאוד בטלוויזיה בכלל, ואצל מרואייני מוקד בפרט.

איני מכיר כימעט אף פוליטיקאי אחד בישראל המסוגל לבנות מחשבה הגיונית ולהסביר אותה באופן רציונלי, כפי שעשה מוישה-יוחצי, ומכאן מסקנה, שאני חושש לנסח אותה, אך שאין מנוס ממנה: הרמה השיכלית הממוצעת של הקבוצה ה"צה"לית" גבוהה במידה ניכרת מרמת הפוליטיקאים.

יכול אדם לשבת כננס ולהקישב למאה נאומים רצופים, מבלי להיתקל אף בנאום אחר מלאה, כאשר אמר ש.אני דבר נובע מדבר, ושהוא רציונלי מאל"ף עד ת"ו. נראה שצה"ל מקנה למיטב חניכיו רדר-חשיבה אינטיטיבית, בעוד שהתהליך המדיני בישראל מעורר מחשבה מטושטשת, שבה משמשים גיבובי מליצות ומישאלות חסרות בערכוביה. בתוספת שפה קלוקלת.

מכיוון שכולנו מסכימים שבחברה הרמוקרטי צריך הדרג הצבאי להיות כפוף לדרג המדיני, יש לנו בעיה.

מעולם לא שמעתי פוליטיקאי ישראלי מודה בטעות, כפי שעשה זאת משה לוי כימעט בפה מלאה, כאשר אמר ש.אני יודע היום יותר על לבנון מכפי שידעתי כאשר נכנסו אליה. הוא סירב להמיר את התיבה "אני" בתיבה "אנחנו", ובצדק. לגבי הרמטכ"ל דאו, רפאל איתן, בוודאי אין הדבר נכון, מכיוון שגם היום אינו יודע דבר. ואם אריאל שרון למד משהו על השכוננו, כיון החודשים האחרונים, הרי הוא שומר זאת כסוד. (מכיוון שגם שני אלה הם חניכי צה"ל, יש ללמוד מכך שלא כולם מצויירים ככושר-חשיבה מעולה.)

מתעוררת בכל זאת השאלה: איך זה קרה שראשי צה"ל (משה לוי היה סגן-הרמטכ"ל בעת הפלישה) ידעו כה מעט על הארץ, שבה הם היו אמורים לפעול, לשנות סדר-יביראשית ולכונן סדר חדש. כמי האשם?

קל להאשים את "המומחים", ה"ערביסטים", ה"מיוזרחנים". מאז קום המדינה ועד היום טעו אלה (מחוץ לחריגים מעטים) תמיד, ככל נקודה חשובה. איני זוכר אף מאורע חשוב אחד בעולם הערבי ב-36 השנים האחרונות אשר הקהילה המיוזרחנית ניבאה אותו מראש.

(קהילה זו מיטיבה להסביר יום אחרי מעשה מדוע קרה מה שקרה, בניגוד מוחלט למה שאמרה יום לפני מעשה. זה נכון גם לגבי קהילת-המודיעין, בכל הנוגע להערכות-מצב.)

אך לא נרוויח דבר מהאשמת המיסכנים האלה. המיוזרחנים, כמו "מומחים" אחרים, משרתים את השילטון, כל שילטון, ואומרים לו מה שהוא רוצה לשמוע. השילטון משלם עבור המקלה, והמקלה שרה את השירים הרצויים לו. אילו רצה השילטון לשמוע את האמת, יתכן שהמומחים היו משתלמים לגלות גם אותה.

הסיבה היא עמוקה יותר. לדעתי, אנחנו חוזרים כאן אל בעיית ה"קונספציה".

מזה מאה שנים מסרבת הציונות להכיר בעוכרה הפשוטה כי במרחב הזה יש רוב ערבי עצום, וכי עלינו להתמודד עם עובדה זו. זה מפחיד אותה. ועל כן היא מחפשת באופן קרחחני אחרי מיקסס-שווא כלשהו, שיאפשר לה להתעלם מן המציאות. (מהו ההבדל בין אדם פסיכוטי ואדם נורוטי? אדם פסיכוטי מאמין ששתיים ועוד שתיים הן חמש. אדם נורוטי יודע שהן ארבע, אבל זה מרגיז אותו. הגישה הציונית לבעיית הערבית היא פסיכוטית, לא נורוטית.)

אחד ממיקסס-השווא הוא הסיפור על "ברית המיעוטים" כמיוזח התיכון". לפי סיפור זה, הערבים כלל אינם רוב במרחב, אלא מיעוט, איך זה? ערבי הוא רק ערבי-מוסלמי-סוני. (למה? ככה?) ואילו המרחב מלא בציבורים שאינם תואמים הגדרה זו. יש כורדים (שהם מוסלמים וסונים, אך לא ערבים). יש מארונים (שהם ערבים, אך לא מוסלמים). יש קופטים (כנ"ל). יש עלאוים (שהם ערבים ומוסלמים, אך לא סונים). יש שיעים (כנ"ל). יש דרוזים (שהם ערבים, אך ספק-מוסלמים, ובוודאי לא סונים). צריכים רק לאחד את כל אלה מאחורי ישראל היהודית, והופ — יש לנו רוב.

משה לוי

טריוף? בוודאי. אבל טריוף זה משגע את השכל של ראשי המדינה האות מזה שנים הרבה. אבא אבן הטיפ לבן, וכל הריוניניסטים, שהיגוריון ורביס-רביס אחרים, שנהיה לאל ידם לשכור את מיטב המומחים כדי להוכיח שטות זו.

נדמה לי ששורש השורשים של מילחמת-הלבנון נעוץ במיקסס-שווא זה. בהכרתם או בתת-הכרתם של המתכננים — פוליטיקאים, אלופים אנטי-מודיעין ו"מומחים" — כירסס הקישקוש הזה. המארונים — הרי זו המיעוט בה"א הידיעה המתאים לסיפור הזה. אפשר לסמוך עליהם. הם בחורים כארוים. הפלאגות הן כוח של ממש. כשיר הוא מנהיג אמיתי-זכו'. כל מי שהיו לו עיניים לראות ומקורות-מידע סבירים ידע (כפי שאמרנו בעיתון זה פעמים רבות לפני המילחמה) שהפלאגות הן כנופייה מתרברבת, שלבנון היא פסיפס משוגע של עדות, ששום סדר — חדש או ישן — לא ייכון בה. אבל הקונספציה אמרה אחרת. ועל מובח הקונספציה הזאת נהרגו הרבה בחורים טובים. טוב לשמוע מפי מוישה-יוחצי שקונספציה זו מתה בצמרת צה"ל. השאלה היא אם מות קונספציה זו יביא ללידת מיקסס-שווא חדש, או שתוליד את ההחלטה להסתכל סוף-סוף בעיניים פקוחות במציאות, ולהסיק את המסקנות הרציונליות הנובעות ממנה. ולא רק בלבנון.